

1 **a.** En V nom. singular del demostrativo de 3.ª pers., en otros dialectos *hura*, etc. En los casos oblicuos es general, como en V, el tema *har-*, etc. ★ *Baita itxi eukian sakramentu bakar á mundu bazter baten.* 'Tambien podría haber dejado aquel sacramento único en un rincón del mundo'. fB *Ic* III, 10. *Eriotza bat egin ta, dio, / Dago Barrabas karzelan, / Nor nai dezute, Nazarenoa / edo à libra dezadan?* [se supone que G!]. Bast 30. ■ En V es gramatical la anteposición de los demostrativos: *Eurena da à egin biarra.* 'Aquella obligación es de ellos, les corresponde a ellos'. fB *Ic* III 81. *Ari erdiko arbolari ez jaateko.* (Dios nos ha dicho) que no comamos de aquel árbol central (litm. que no le comamos a aquel árbol). Ib. 15. *Axe izarra gura nauke ikusi* (V-gip). Vill. v. *Advertencia Previa.*

2 **a, ah** (Urt I 465), **ha**. [v. *Advertencia Previa*]. ♦ Interj. v. **oi**. ★ *Ha! ene Iainko bihotzekoa, hanbat ondasun egin derautazuna, zer eginen dut nik zure alderakotzat?* Mat 241. *Ha, Iauna, utzazu aphur bat, igurikazu bertze aphur bat, ez lehia, ez khexa, ez berantets, sarri naiz zurekin.* Ax 53 (V 34). *Ea, iende penatuak, indazue albiriste, berri on bat eman nahi derautzuet.* *Ha, iauna, errazu zer? Zeren beharrean gaude.* Ib. 604 (V 388). *Ah! bizitze luzeak ezgaitu bethi ontzen, aitzitik gure faltak hainitzetan emendatzen tu.* SP *Imit* I 23, 2. *Ah! etzaitzela iaiki argitu baino lehen, dio Profetak.* SP *Phil* 22. *Ha! zein eder den gure bihotza bere naturalezaz.* Ib. 525. *Ha! zioen, irriz zaudete, bainan animalia gaizoa eztago irriz.* Ib. 131. *Ah! Nik despitatu figura / Berriz bazindu pintatzen!* Gç 59. *Ene ariman egun zauntza, / Ah, graziaren ederra!* Ib. 114. *Ah Jauna! hel zakizkit; ethor zaite, arren, lauster, ni laguntzera.* He *Gudu* 163. *Ah! ta nork daki, batbatean illko nazan?* Cb *Eg* II 90. *Ah, nere Jesus maitagarria, arkitzen ote naz ni ere orien eran ta bekatuz lotua?* Mb *IArg* I 200. *Ah! mundu huntako zoriona ez datza bertzeez gorago izatean.* Lg I 348. *Ah! monstro lazgarria, higuintzen haut, herioa, Ifernua bera baino gehiago.* Brtc 95. *Ah! zer ihurtzuri kolpea!* Ib. 127. *Ah! ezdezazula sofri mundua banta dadin [...].* Mih 112. *Ah Jauna, beneditatioko zitügü gure biziko egün güziez egün egiten zitügün bezala.* CatLan 161. *Ah, bazük badire aplikatuak aizerá ta ikastera Jangoikoaren gauzagébek.* LE *Prog* 102. *Zoazkidate, ah! madarikatuak! / Zoazkidate urrun ene ganik. / Sekulako surat kondenatuak / Erretzerat ori danik.* Monho 118. *Oh kolpü murtala / abanzü nüik akabi / ah Bahoumet Bahoumet / othian enaika nahi konserbi?* Xarlem 1153. *Ah! Pelagio zorigaiztokoa!* Mg CC 118. *O adiskidia! / Ah bai ze goría / Dan zure jana! / Ai baso laztana!* Mg PAB 101. *Ah! nire zori-gaiztoa!* Añ *EL*¹ 63. *Ha! Zenbat bider au ikusi oi da, oraziñotik aldegiñik dabiltzen arimakaz?* Añ *LoraS* 102s. *Ah! guraso dohakabea! Zertako artu zenduan ezkontzako Sakramentua?* AA I 489. *Ah! ori ondo ezagutuko bagendu!* Gco I 426. *Ah! Jauna, barkha dietzagutzu, ezagutzen ditugun bekhatuak bezala, ezagutzen eztitugunak ere.* Dh 207. *Ah, tristiak! Ez zara errukituten areekin?* fB *Olg* 162. *Baina zer jazoten da? Ah! Zeubek dakizu ondo.* fB *Ic* III 318. *Ah! nire eskabidiak baleukee ainbeste indar zure aurrian [...].* JJMg *BasEsc* 25. *Ah! ene zoro eta eskergabea! nola enganatu naizen!* JesBih 438. *O eternitatea! ah! baldin kontzebitzen bahindugu!* Jaur 123. *Ah! Zozima, ihardetsi zioen, aurdik diezadazu!t[zure kapa, hortaz ingura eta estal nadin.* MarII 70. *Ah! Ezin zenbatu leitekezan beste dira kondenau diranak.* Ur *MarII* 45. *Ah! diotsa hark samiñki: / Ya komentu bat zait espostzat komeni.* Gy 266. *Ah! bertze gauzak bilhatu eta herioa atzaman dut.* Dv *LEd* 47. *Ah! yauna, bihotz ona duzu; mila luisez petik oro arrima netzake.* Hb *Egia* 21. *Ah! ezkillá baten otsa beñ bederik adituko banu [...].* Arr *GB* 52. *Ah! ausarta ahal banindadi sainduari mintzatzerat!* Laph 157. *A!* [1.ª ed. *Ah*] *ote gaude gaur orduan baño premi gutxiaguan?* Bv *AsL* 135. *Eta Piarresek: "Ah! tontoa! Hobe huke hik ere herdea balarikik!* Elzb *PAd* 54. *Hori duka hire burujopea? Ah! bertzerik ez baduk, jarraikhadit [...].* Arb *Igand* 56. *Ah! zer fortuna! Oraikotik aberats gira zu eta ni, Maria.* HU *Zez* 55. *Ah! Jauna, etzira gor izaten ahal Bitima saintü horren oihiari.* Ip *Hil* 234. *Eta izitürük horrez, / A! ikhara zitie, / A! ikhara zitie.* UNLilia 18. *Zelako pozik! a! elduko zan Iratargira!* AB *AmaE* 112. *A! Ze ona zaran! Emen egongo naz ni egunetik laster.* Ag *AL* 59. *A! Nik ezkenian ori.* Ag *Kr* 162. *Ah! zer lilia! / Maule hiria! / Han bizitzia / Pharadüsia!* Xikito 11. *Ah! zer irriak egin ditugun!* JE *Bur* 147. *Zeiñ da bera? A! Bai, Apatamonasterioko etxejauna. Gizagaixoa!* Ag *G* 93. *Orain gaiagozak onak, / ene anai Pakun! / A, zelako txibit-otsa / atarako dauskun!* Enb 165. *Ah! Jainko maitea! Amor eman behar othe dut bada?* Barb *Sup* 21. *A, sastraka! esan zuten nextak irri-karkaraz.* Or *Mi* 35. *Oi! neroni ere ez naiz gogoratzen. A bai! berdea.* Lab *EEguna* 113. *A! Ikusten dedanez, oien zai zeunden, e?* Alz *Ram* 53. *Ah! Baia! Erkatzak lotzen dira hantxet, lehen ukaldian berean, eta heien jabeak gero erkatzeri. "Ah! Oui!"* Barb *Leg* 137. *A, eskertzarreko andra nabarmenok! --egin eban oiú bakaldunak.* Otx 27. *A...! Antontxu... Antontxu... I aiz egia esaten dekana.* ABar *Goi* 73. ■ *Bazituen etsai erne eta atzarriak, eta ozarrenek ere ezdute izan ha bat errateko haren hutsez.* Hb *Egia* 79. ■ [Carcajadas]. ★ *Ha!, ha! ha!... Serora joiateko on zare ja segurki.* Barb *Sup* 53.

1 **-a.** [v. *Advertencia Previa*]. Suf. que sirve de art. det., nom. sing. (nom. pl. *-ak*, q. v.). Al añadirse a un tema nom. en *-a*, se produce en buena parte del territorio indistinción de ind. y det. en común *-a*: *eliza* 'iglesia' y 'la iglesia', con igual pronunciación. En V y G (occ. y Navarra), se distinguen como *alaba/alabea* (de donde *alabia* etc., sg. las zonas): v. *Eusk* 1926 III-IV, 46 para G; *EI*, pregunta I (pág. 55ss), con indicaciones poco precisas. En R y S, por lo menos, hay *eliza*, sin acento final pero *elizá* (det.), situación que también se daba sin duda más al

Oeste: Lç *Elizá ezten Eliza*, 'que la iglesia no sea iglesia', Sal *eliza/elizara* [al menos en el nom.; no se dice ***elizarak*, erg.], etc. Se ha creído ver su primer testimonio en la lista del s. XI *elizera* (TAV 2.2.12), que tbn. podría ser alat.: *eliza* + *-ra*, 'a, hacia la iglesia'.

La coincidencia del nom. det. e ind. en dial. centrales hace que en ellos sea difícil distinguir el tema nudo, sin art. De ahí adiciones injustificadas (G *zenbat ola?* 'cuántas tablas?' por *zenbat ol?*) como, sobre todo, mutilaciones de *-a* constitutiva: G, AN *kate*, antes *katea*, 'cadena', *-(k)jeri* de *-(k)eria*, gral. sobre todo en nombres en *-ia* (*pixti*, etc.), aunque autores como Guerrico lo mantienen. La indistinción ha influido tbn. en la doctrina gramatical, pues los autores han sostenido que la mayoría de los nombres vascos, o todos ellos (al menos los comunes), acaban en *-a* en sg. y en *-ak* en pl.: L. Marineo Sículo, v. *RIEV* 16 (1925), 480ss; Gar *Comp*, lib. 4, cap. 4; Zald, p 12; P. Merula []; Mic 2 r, por lo menos. La doctrina correcta fue expuesta por el sul. Oihenart (*Not* 36): "Littera enim A in singulari numero et syllaba AC in plurali nominibus Vasconicis addita in fine, articuli uice fungitur, ita ut Vasconica uocabula hac ratione per a autãc finita perinde sit ac si quis dictiones graecas ab ho, he, tò, auspiciari velit". v. A *Morf* 428, p. 264s. y tbn. *FLV* 1978, 208, 218. Esta razonable opinión fue contradicha, sin embargo, por Etcheberri de Sara 47 (ed. 1907): *Oraino Eskuarak badu bertze diferentzia molde bat, bertze hizkuntzek ezutena* (Oihenarto gure Eskualdunak zer nahi erran dezan arren, lib. 1, cap. XI, p. 35), *zeren izen gehienek ematen baitiote akhabantza A letra guztietarik lehenbizikoa, naturalena eta gozoena* 'El vascuence tiene aún otra especie de diferencia que falta en las otras lenguas (diga lo que diga nuestro O...), ya que los más de los nombres toman como final la letra a, primera, más natural y más dulce de todas'. La distinción generalizada de una declinación indeterminada opuesta a una determinada (sing. y pl.), atribuida a Darrigol (*Dissertation* 1827) --lo mismo que, sg. A (*Morf* 483, p. 312s.), la distinción inan./anim.--, era ya conocida por Astarloa, como puede verse por Humboldt en Gárate *G de Humboldt* (Bilbao 1933), 169.

El empleo de *-a* se hace cada vez más frecuente a lo largo de los siglos. En la top. medieval más antigua, es frecuente la indeterminación incluso cuando se trata de nombres compuestos (sust. + adj.). v. *FHV* 16.10 y 15.7. Para el uso en general, v. F. Castañón *La formación del plural en la lengua vasca* (Bilbao 1979); y *FLV* 1978, 208ss.

En los nombres propios el art. es cada vez menos escaso. Falta todo testimonio más antiguo, pero desde el s. X se da tanto en sust. simples como deriv. y comp.: *Sarricohuri*, *Huribarri*, *Hurizahar* (CSMO 91, 1025), pero *Hurigurena*, *Olhaerrea*, *Hegiraz* (CSMO 91, 1025), *Lacuzaballa* (187, 1060), *Yçiquoa* (Leire 1037; monasterium, mod. *Izeixiloa* Sal), *Zeia Zaharra* (Leire 1032; monasterium), *Aritzua* (Leire 1024), *Larrea*, *Zuffia* (CSMO 91), etc. Desde los primeros documentos, *Bizkaia* e *Iruñea* (Bizcaia, *Ironia*, *Irunia*, *Yrunea*, *Irunga*), referido éste sobre todo a la sede episcopal, llevan *-a*, artículo que desaparece en los casos locales, no documentados entonces; *Bizkai-ko*, *-tik*, *-ra*, *Iruñe-ko*, *-ra*, *-tik*, pero ines. *Bizkai-a-n*, *Iruñe-a-n*. Se trata, pues, de nombres articulados como *Labastide*, *Lapoblación*, *den Haag*, etc. En sobrenombres, *Arçai*, *Aroza*, *Iguraia*, *Zamargina*, *Zalduna*, *Andia*, *Belza*, *Chipia*, *Gutia*, *Leuna*, *Unaia*, *Motza*, *Mutila*, *Ona*, *Umea*, *Bia*, *Bicorra*, *Çalquea*, *Zerria*, *Erlea*, *Urrequarena*, *Emazteona*.

La vacilación ha sido grande (entre apellido y casa de los de ese apellido, p. ej.: v. Caro *La hora navarra* del XVIII, 75, n 120: *Iturralde/Iturraldea*, *Echeniqui/Echeniquerena*. En topónimos antiguos o mod., en forma vasca o románica: *Altsasu*, doc. *Alsasso*, rom. *Alsasua*; *Bakaiku/Bakaikoa*; *Olazti/Olazagutia*; *Otsagi/Ochagavia*; ant. *Opacu*, sin duda por *Opacu*, *Hillardui*, Al., 1025, mod. *Opacua*, *Ilarduya*.

En occ. muy pocos nombres de santos llevan *-a*, que coincide con el art.: V ant. *Ia(u)ndone Periaqaz san Pablori* (Bet 12 y Cap 20, etc.); *Iandone Periarri*, *Jesusa*, *San Franziskua(ri, -ren)* (TAV 3.2.2, antes de 1521); *Arestiyán pasa dek / ojuka mendiyan*, / *Jesusa jaijo dala / Beleneko erriyan* (Echag 26; c. 1814, G-bet!); *Erdu ona Txomintxu*, / *erdu, neskatilla*, / *arin kaderak txutxu*, / *Jesusaren billa* (Ib. 28); *Franziskuben erreljinoian sarzen danari dei egiten jako Franziskua*; *S. Agustinenian sarzen danari Agustinua... S. Franziskubak emoniko erregela, edo bizi moduban* (Astar I 3s.); *Jesusä dot aita / Birjinea ama* (A EY IV 9 (Ipiña, Cean)). v. Echag 30: *Jesusaren jaiotzaz* (1815), y *Jesuserengana* Ib. 31. v. tbn. I. Omaechevarría *BAP* 1948, 310; M. Lecuona *BAP* 1955, 273ss; I. Lz Mendizabal *BAP* 12 (1956), 458; *Eusk* 1959, 5-10: *-a* final en nombres de varón.

La idea de que *-a* es el tema (oblícuo) del dem. de 3.ª persona, *har-*, sufijado al tema nominal, procede al parecer de vEys (*RLPhC* 1873, 183-186): "Le pronom démonstratif basque a-t-il toujours été a?". En realidad, se trata de uno de los tres dem. que admitían ese uso enclítico: *haur beror* [Ax 425] (*berau*), *hori berori*, *hura (a) bera* 'este, ese, aquel mismo'; cf. Sch *Prim* 27, a propósito de Lç *seme gaztenor*; y Alt *Obs* 21. Sin embargo *-a* predomina desde los primeros textos: (AN) *Ene eriaú, nere eskuáú* (LE Io 20, 25; pl. *nere eskuók* 20, 27); *Zeure eri-orí... zeure eskuói* (Ib. 20, 27); *Bere buruói* (Ib. 10, 33); pero ya Lç *neure erhia, eskuá, eure erhia, ene eskuak*, con *-a* generalizada (*FHV* 12.14 39n). De todos modos, la distinción se ha conservado mejor en pl. en algunas zonas con la opos. *-ak/-ok* (común a la 1.ª y 2.ª pers.): G-go *apaizok*, exclusivo en dos sentidos: (*gu*) *apaizok*, 'los sacerdotes' (hablando con un seglar) o bien (*zuek*) *apaizok* (un seglar hablando con un sacerdote); *hauk guziok* 'tod aquesto', *haur guzia* 'aquesto todo' (Lç Mt 4, 9). Se da también hasta tarde en casos locales: *bertan/berton*, *-etan/-otan*.

2 -a. [v. *Advertencia Previa*]. Suf. or. usado facultativamente en interrogaciones totales. Al Norte de la frontera en BN, S y parte de L (no en Sara o en la costa; falta en los autores lab. del s. XVII y es escaso en Lç (12 ejs. sg. Lfn Syst I 440-): en uso en Arcangues, Hasparren... Al Sur (Bon *REusk* 1881, 165), en R, Sal, BN-occ de Valcarlos y Quinto Real, pero no Ae, AN (Roncesvalles, Burguete, etc.), ni B.

Se sufixa al verbo personal y, si éste está elidido, puede añadirse a un pron. o adv. Lç tiene 4 ejs. de *ez-a?*: *Nondik gerlák eta guduak zuen artean? eza hemendik?* "N'est-ce point d'ici? nonne hinc?". v. *A Morf* 251, Lf *Gram* 221s. ★ *Bethi ere behar duta nik zugatik dolore?* E 159. *Honein sarri utzi nahi nuzuia?* "Vous voulez me quitter si tôt?". E X, 10. *Ez auena hik-ere eure zerbitzari-kideari pietate ukhan behar?* Lç Mt 18, 22. *Erranen duta?* "Le dirai-je?". O *Po* 1. *Jinkoa korpitzeko begiez ikhus ahal dirogia?* "Podemos ver a Dios con los ojos corporales?". Bp I 29.

A diferencia de la mera entonación interrogativa o del empleo de AN, G-al, q. v., no se excluye que presuponga la clase de la respuesta, pero esto no es necesario. Al ej. de Lç, supra, corresponde, p. ej., Dv *Ez othe intzen beraz* [= ergo] *hi-ere urrikaldu behar hire sehi lagunaren alderat?* 'nonne?', *ez othe?* Mientras *al = ahal* no parece repetirse cuando se pregunta por una posibilidad, -a puede sufixarse a un verbo en cuya significación entra 'puede'. v. los ejs. de *Margarita badaidita?*; *Ikhus ahal dirogia?* supra.

La adición de este sufixo no altera la construcción final del verbo personal: *duta?*, *duka?*, frente a *dudan*, *dudala*, *duan*, *dua*, etc. Si puede afectar, en cambio, a la vocal final: *dea?*, *deia?* (de *da + a?*); (S) *ikhusi dia?* (de *du + a?*); v. supra (S) *dirogia?* (de *dirogü + -a?*). v. Gèze 207, Lf *Gram* 222.

Lf *Gram* 766 ("fausses interrogations") recoge el empleo de -a, propio del diálogo, con valor condicional o temporal: *Hasten zena bada mintzaten, argitzen zazkon begiak.* "Quand il commençait à parler (lit. commençait-il donc à parler?), ses yeux devenaient brillants".

Los restos de -a que A, supra y *Gip* 1s. cree descubrir en otros dialectos son, cuando menos, dudosos: *ala* 'o (excl.)' no tiene por qué descomponerse en *al + -a*; (V) *Ik edan dona = Ik edan don*, es tan afirmativo en el primer caso como en el segundo, y V-maruri *Ondo dagoa?* '¿Está bien?', frente a *Ondo dago* afirmativo (empleado sólo en esa frase al parecer) puede ser cualquier cosa. P. ej. *Ondo dago a?* "Está bien aquél, aquélla, aquello?".

■ *Etim.* Como dice DCECH "ah o a existía ya en latín, con usos en parte iguales y otros diferentes que los del cast., y se halla en todos los romances y en muchos idiomas más, sin que quepa decidir si se trata de herencia o de recreación. Vale la pena señalar que, en casi toda América, se usa con valor interrogativo. ("¿Cuándo me va a pasar, ah?"), frente al lit. *¿eh?*".

-a-. [Borrador: v. *Advertencia Previa*]. Infijo (pref. en formas de 2.ª singular (que en AN, G, V, sobre todo caracteriza a las formas verbales de presente, cuando éstas son intransitivas unipersonales o transitivas bipersonales, frente a -e- general en pretérito y usado también con formas transitivas tripersonales (con dativo)): *d-a-go* 'está': *z-e-go-en* 'estaba'; *banakus* 'me ve' o 'si me ve': *banekus* 'si yo lo viera'; V ant. *d-a-roat* 'lo llevo': *d-e-roat* 'me lo lleva' RS 56; *ikusi d-a-igun* 'veamos' (es decir, veámoslos) Cap 23; *gorde d-e-gigun* 'nos la guarde' Cap Dedicatoria; *edugi d-a-gigula* 'que lo tengamos' Ib. 24; *Sinistu daigula Jaungoikoagan* 'que creamos en Dios' Ib. 24; *gero emon deigula bere erreñua* 'nos dé después su gloria [sic]' Ib.; *merezidu daiguzan* 'para que los merezcamos [los prometimientos de Jesucristo]' Ib. 8; *geure kulpak parkatu degiguzala* 'perdón de culpas [que nos perdone nuestras culpas]' Ib. 27.

En RS: *Dakianak arzaiten dakike emaiten* "quien sabe tomar sabrá dar" (187); *Geiago dio dakiana baño* "más dice de lo que sabe" (340); pero *Ire auzoak eztekiean* (eztekie + rel.) *gatxa ona da* "daño que no te sabe tu vecino bueno es" (431); *Demaenak bizian berea besteri...* "quien diere en vida lo suyo a otro" (325); *Demaen legez ar bez* "tómelo como se lo dieren" (454).

Señalado frente a Azkue por Altube (*Obs* 65). Mucho más tarde Michelena (*BAP* 1954, 193-196), Lafon (*BLS* 1955, 162s.), y A. Irigoyen (*Eusk* 1958, 105-132).

La distinción era constante en los dialectos occidentales, sobre todo en vizcaíno: cf. *deritza*, *derizkio* 'se llama' 'le tiene por', V *deretxo* (rel. *deretxan*) Cap, etc. Verbo siempre tripersonal, lleva siempre -e- en presente y pretérito. Es vacilante en los orientales: Dechepare siempre *de-* (*hon deritzat* 'la quiero'), pero Lç *da-* (*on deritza* 'le quiere'), menos en imperativo. Cf. Oihenart *Pr* 153: *ez akusan begik nigar eztegiek* "l'oeil qui ni te voie pas, ne te pleurera pas [litm. no te hará llanto]", tripersonal -e-, lo mismo que 538: *adausi degidala, bana ausik enezala* [con -e- occidental *nazala*, bipersonal], "qu'il aboie contre moi, mais qu'il ne me morde pas"; 234 *Hihaurk lan egin-ahala, berzek degiten ezutzala* "le travail que tu peux faire toi-même, ne le renvoie pas à d'autres" [-e- bipersonal = Cap 95 *beste batzuk deungaro juramentu dagien* "(si ha sido causa) de que otros juren mal"]; y 693 *Eztagidala ximiko, nahi ezpaduk xamarriko* "ne me pince pas, si tu ne veux que je t'égratigne" (litm. 'no me hagas pellizco'), bipersonal -a-.

Jeffrey Heath (*Essays JBilbao* 193ss.) no cree en la antigüedad de esta distribución, que en L se establece tarde. Pero los textos del s. XVI no son propiamente labortanos y la distinción existe en Ax, etc., por diferencia de dialecto, no de fecha. Por cierto que en Ax -a- es general en presente y -e- en pretérito: *on derizku* 'nos ama'

(136s.), es excepcional.

1 **a-**. V, prefijo intensivo según Azkue, con adverbios y demostrativos. v. A s.v. "A Prefijo" y *ao* 11.º v. tbn. *Advertencia Previa*.

2 **a-**. Preposición románica utilizada como prefijo. v. *Advertencia Previa*.

aha (L, BN, S; Arch *Gram*). Ref.: Lrq /āhā/ oxítóna, Lh. ♦ Interj. irónica. "Ha ha!" Arch *Gram* 160. Sg. Gèze 247, "la plupart des interjections sont les mêmes en basque [= souletin] qu'en français". ★ *Aha putziko, hori duk planta! / Belztu zauk belztu goizeko manta*. Ox 115. *Aha! --zuen otsoak karraskatu-- beha zazie huni! Amatxi Herr* 12-11-1959 (ap. *DRA*). *Aha! Le Basque, neska horren izena badakik?* JEtchep 106.

aha-, f. pref. de *aho*.

ahabale. ♦ Arándano. H con art., *ahabalia*, "arbrisseau de petite taille, à feuilles semblables à celles du baie à fruits noirs, de la grosseur de ceux du cassis sans noyau, à pépins, bon à manger (AN)". ■ Compuesto de *ahabe* q. v. (+ *ale?*).

ahabi(a) (*ahabia* H det.), **ahabe** (S), **abi** (V, G, AN, Ae, R-uzt; Lcq 436). Ref.: Bon *Verb* XXIX (*ahabe* /āhābe/); *VocPir* 355 ; A (*ahabia*, *abi*, *afi*, *arabi*, *gabi*); Iz *UrrAnz* (*abixia*); Itza (23 y 61 *arabi*). En zonas hoy no vascófonas, en Al. *ábia* Salvatierra, *ábi* Peñacerrada (ap. Baraib), *Contrasta* y *Alda* (ap. LzG). En Moguel *PAB* 188, aparece *arobi*, errata por *arabi*. En Nav. *abia* Roncesvalles y zona NO (ap. *VocNav*); *abia*, "en esta comarca [= AN-Bertizarana]", Lcq 436. Cf. rioj. 'anavia' *DCECH*. ♦ Arándano (*Vaccinium myrtillus*): Planta (y fruto?). Sg. Bon "fruit de l'airelle-myrtille"; H se pregunta si es lo mismo que *ahabalia*. v. **ahabiatze**, **gabi**; **abigorri**. ★ *Zuandor-lore txuriak bertan bera erortzen dira, ahabi beltzak, ordea, biltzen ditute*. Ibiñ *Virgil* 34. *Bitxika ta nolanaiko belar biguñez txortaturik, illerri-lili xamurrak ta ahabi orailak elkartzen ditute*. Ib. 35. *Beltzak dira lili-ubelak, beltzak ahabiak ere*. Ib. 63. *Ahabi-sasi batetarat heldu ahal izan zen eta gorde zen sasi-ondo lodienetarik batean*. Mde *Pr* 92. *Ahabiaren urrina hain zen handi non otsoak ezin usna zezakeen zein lekutan gorde zen Bertha*. Ib. 93.

■ *Etim*. El riojano *anabia* "no deja lugar a dudas acerca de cual fue el prototipo (**anabi(a)*) de las variantes vascas" *REW* 824, lo que se confirma también por las vocales nasales de S *ahabe* (< *-i): *FHV* 15.2 (a). Para gasc. *anajoun*, *auajoun*, cf. Rohlfs y en general *DCECH* s.v. *anavia*.

ahabiatze. "(S), plant de myrtille" Lh. ■ De *ahabe* + -(a)tze.

ahabidi. "*Abidiya*, el arandano" Iz *Als*.

ahago (BN, S ap. A y Lh; *VocBN*, H, Alth). ♦ Romaza, planta medicinal, de la familia de las poligonáceas (*Rumex rief* Gord et Gren, *Rumex sanguineus* L). "Patience, herbe" *VocBN* y H. Este y Lacoizqueta dan como sin. *lapaitza*. "Patiente, ahagua. Horen zaiñaeki egin tizana baliatzen da axaleko eraiteketan" Alth *Bot* 16. *DRA* recoge testimonios de Archu, Bonaparte y Darricarrère. v. **ahagorri**. Desde Azkue y Lhande por lo menos, reina gran confusión sobre el referente de *ahago* y *ahagorri*: madroño?, bardana (para el sin. *lapaitza*). ★ *Eztakizue bada, zenbat basa-biper, zenbat ahago, zenbat bertze belhar tzar lilitu diren zuen aberetegi aitzinean?* Eskual 21-3-1913, 2 (ap. *DRA*).

ahagorri (L, BN; SP, H), **ahogorri** (L, BN; H), **aragorri** (L; H). Ref.: A (*ahagorri*, *aragorri*), A *Apend* (*ahogorri*); Lh (*ahagorri*, *ahogorri*, *aragorri*). ♦ Sin. de *ahago*. "Sorte d'herbe" SP. "Est le nom d'une herbe" O-SP 225. "Patience, herbe" H. "*Aragorria*. Landare huni "ahogorria" erraten diote zenbeit eskualdetan, hala nola Donibane-Lohitzuneko kantonamenduan" *GH* 1930, 226. "*Aragorriari ahagoa esaten diote Hazparnen eta Hazparneko inguruetan; ahogorria han eta hemen*" *GAlm* 1947, 21 (ap. *DRA*). ★ *Huna gure basa-mirikuaren landare maitatuenak: urtsu-belarra, morroina, aragorria, xixari-belarra, erromania eta, gutxiago haatik, karraskila*. Zerb *Azk* 88. *Aragorria baino landare hedatuagorik ba ote da Euskal-Herrian? Ez da beraz harritzeko Baltazarrek ezagutzen bazuen. Ez du haatik arras izen bera orotan: ahagoa erraiten diote hainitz eskualdetan. Patience da frantsesez, rumex patientia latinez. Purgatzeko ematen zuen aragorria Baltazarrek*. Ib. 88.

ahagozo (SP), **ahogozo** (gral. (no V); Lecl, Arch *VocGr*, Gèze, H), **ahagozi** (BN; *VocBN*; *ahagozi* H (S)). Ref.:

A (*ahogozo, ahagozi*); Lrq /ahogoso/. La variante que predomina en los textos es *ahogozo*. Sólo hemos encontrado un *ahogozo*, en SP. ♦1. Saliva. "Ahogozoa, salive" Lécluse, de quien lo toma Aizkibel, que añade "Aogozoa egin zat, se me ha hecho agua en la boca (fr. fam.)". v. **tu, listu**. ★ *Ozar errebiatuez ausiki izan diren izerdia, hatsa eta ahogozoa perillosa baita*. SP Phil 326. *Baltsatu zuen bere aho-gozoa lur guti batekin*. Lg II 177s. *Zergatik ezartzen zee [= zaie] ahagozi apür bat südiür pinzetan eta beharrietan?* CatLan 127. *Hitz hauk erranik, thu egin zuen lurrerat, eta bere aho-gozoz egin zuen lohi, eta ezarri zuen lohi hartarik itsuaren begien gainen*. TB Io 9, 6. *Aho-gozo harekin egin zuen lohi pixka bat, eta lohiaz gantzutu zituen itsuaren begiak*. HeH ib. *Ahogozaorekin egin zuen lohi izpi bat, eta lohia hedatu itsuaren begien gainean*. Dv ib. (Leon thuaz). *Aho-gozo hareki egin zian lohi-lohi buxi bat, eta lohiaz fretatü zütian ütsiaren begiak*. EvS ib. *Jesusek thu egin zuen orduan lurrerat, eta bere ago-gozoaekin basa edo lohi poxi bat nahasi ondoan, unkitu zituen hartaz itsuaren begiak* (Io 9, 6). Lap 214 (V 96). *Nago nola ez diren [suge biperak] behin ere phozoindatu beren aho gozoaekin berarekin!* Barb Sup 109. *Aho-gozoa irets eta irets, eta... bethi bardin kirets*. Ib. 34. *Zurezko askaño baten mokotik haratxago da erortzen xurruta. Ikusi orduko, ahogozoa jauzten zautzu*. JE Bur 35. *Orai ere, [arnoa] jastatzeko tirriak ez othe dautan jauzarazten ahogozoa*. Ib. 77. *Aren begiak aogozoz busti zituen*. Ir YKBiz 236. *Aren mingaña agogozoz ukitu zuen*. Ib. 230. *Aho-gozoa eztikezü kürka?* (Sc) A. ♦2. (Falta en léxicos). Buen gusto en la boca; sabor; (buen) gusto en general. ★ *Maats ardo, naiz gogorra izan, edo ao gozo gutxikoa, beste ardo mistel naastua baño obe da*. Ayerb EEs 1916, 15. *Ta bei-atzazal au guztiz ederto egosia ta ondua; daukon aogoxoz edonor zirikatzeko modukoa*. Or Tormes 81. *Zerorrek atera txingia gauzai, zerorrek atera ao-goxoa egunari, gauari, udaleni, udazkenari. Au egin zun Joxe Mari [Lizardi] zanak*. Or Y 1933, 406s. [...] *so nindagon, ene zigarraren kheaz ahogozo, eta gogoa han-harat goiti*. JE Ber 93. *Saskira atera ditu Garazik [gaztainak] / eta oialez estali; / ao-goxo artuko dute / jan arte zuku ta jaki*. Or Eus 92. *Auen irakurraldiak zenbat aogozo legunak [sic] eman dizkidaten!* LMuj J 1958, 57. *Bihotza joka hasi zitzaion ikusliarraren izena jakin zuenean, eta gazigar bat nahasi zen haren aho-gozoari*. Mde HaurB 76. En DFrec hay un ej. de *aogozo*. ■ "Aho goxoa atxik, detenerse en lo que a uno le gusta. M. Hiribarren (GH 1929, 87)" **DRA**. ♦3. (Uso adj.). Gourmet. v. **mokofin**. ★ *Amaika ao-goxoen miazgarri dituzu aren biotz-begien emaitz yoriak!* Markiegi in Ldi IL 8.

EUSKALTZAINDIA

ahaide (gral. (no S, R); SP, Urt I 36, Lecl, &c.; H (S); *aide* Mic, Lar, Añ, &c.), **ahide**. ♦ **Pariente**. "Parent, pariente [...]" SP. "*Aideak alboan, ortzak ordea aboan*" Lar (s.v. "pariente") → Urq RIEV 1914-17, 41. v. **askazi**. ● **Tr.** Las formas empleadas en la tradición literaria son *ahaide* en los dialectos septentrionales (nunca, salvo error, en textos suletinos) y *aide* (no *aaide*: no está registrada la acentuación anómala *aide*) en los meridionales. *Ahide* aparece una sóla vez en Leizarraga frente al menos diez ejs. de *ahaide*, por lo que seguramente se trata de una errata. Posteriormente, antes de 1900, sólo lo hemos encontrado en Joannateguy y, una vez, en Hiribarren. En DFrec hay 39 *ahaide* por 3 *aide*. ★ *Unharzuna ahaidiek bertan dute partitzen*. E 27. *Haideak eta adiskideak* (AN, 1564). TAV 3.1.18. *Anaie, deitzen dirade Hebraiko, ez haurride diradenak solament, baina ahaide guziak-ere*. Lç Decl ã 1 r. *Bere ahideak eta adiskide familiarak deithurik*. Lç Act 10, 24. *Neure anaieakgatik, zein baitirade ene ahaide haragiaren arauetz*. Lç Rom 9, 3. *Aginak urrago, aideak baño*. "Más cerca los dientes que los parientes". RS 138. *Gure haurrideak, ahaideak, adiskideak eta ongi-egile guztiak*. Mat 221. *Ene aitaren, eta amaren, aiden, adiskiden [...]* arimak. Ber Trat 90 r. *O esker gabeko ume! O ahaide atzeak!* EZ Man I 122. *Ahaidearekin ala atzearekin alhargunarekin ala neskatoarekin*. EZ Eliç 152. *Guztiz ere egiezu / gure aitzinekoiei, / ahaide, adiskide eta / berze gainerakoiei*. EZ Noel 133. *Ene ahaideak, adiskideak, giristino prestu guziak*. Harb 291. *Minzatu naiz zure aitari, aitatori [...], aitabitxiri eta zure ahaide guziei*. Volt 204. *Ezta ahaide adiskiderik hara heltzen*. Ax 559 (V 357). *Komunzki, giristinoak giristinoekin, ahaideak ahaidekin, eta herrikoak herrikoekin bezala*. Ib. 325 (V 216). *Lege haur ibeni zuen [...]*. *Eta hain herstuki begiratzen zuen, non ezpaitzen faborerik, ahaidetik eta ez urrerik, eta ez zilharrik hauts arazi ahal ziazaionik*. Ib. 346 (V 230). *Nai dala ezkondua, nai donzellea, librea, aidea edo relijiosea*. Cap 102. *Ea ezkondu zan [...]* aidegaz. Ib. 112. *Eta hargatik utzi baniz / Ahaid', adiskidez fida nitz*. O Po 23. *Hobe da adiskide hon bat ezen ez ahaide ehun bat*. O Pr 522. *Uko egin zerauezaten aberatstasun, ohore, gradu, adiskide eta ahaide guziei*. SP Imit I 18, 3. *Ene burasoen, ahaideen, urkoen, adiskideen, haurrideen, minduri guzien [...]* beharrak. SP Imit IV 9, 5. *Zu ziñen zure ahaiden / Ontasun handi bakarra*. Gç 114. *Nere lengusu guziei eta izeba eta berze aide eta adiskideei nere goinziak* (AN, 1699). ConTAV 5.2.9. *Burasoentzat, eta ahaidentzateko obligazinoa handia delarikan, handiagoa da Sort-herriarentzatekoa*. ES 195. *Senartzat rezibitu nai deban gizonaren aidereen batekin*. OA 78. *Naturaleza bozten da ahaide eta adiskide haiñitzen izateaz*. Ch III 54, 14. *Gure ahaidei eta adiskidei*. CatLav 263 (V 132). *Ni naiz aide*. SermAN 46. *Bere senar difuntuen aide batek*. Urqz 24. *Ez zaitzela behiñere miñntza, ez zure buruaz, ez zure ahaideez, ez zuk egiñkako gauzez*. He Gudu 147. *Eta azkenik ditxa andiaz, S. Luis, ta S. Estanislaoen Aideak odol batekoak egin ziran*. Cb Just 11. *Ait-am-hume gaisoei edo beste aide, adiskide ta ezagunei*. Mb IArg I 258. *Ahaide bezala, yabe zaitzke lur hartaz*. Lg I 248. *Santa Isabel, Maria Birjiñaren aidearen semea*. Ub 73. --*Noren semea zan San Juan Bautista?* --*Zacarias Santu, ta Maria guziz Santaren aide Santa Isabelena*. Ib. 74s. *Osabak, izebak eta bertze ahaide eta aitzindariak*. Brtc 60. *Elisabeth zure ahaide*

saindua. Mih 51. *Lapurtar gehienekin ahaide omen dire*. Monho 60. *Esan bear du aidea zala lenengo edo bigarren graduan*. Mg CC 118. *Koñata edo beste aideren batekin bekatu egiteagatik*. Ib. 153. *Neure guraso, aide, ongill, ezagun, ta adiskidak*. Añ EL¹ 91. *Zuen senide, aide, adiskide edo ezaguna*. Gco 360. *Naiz adiskideak, naiz etsaiak, naiz aideak, naiz atzeak, naiz erritarrak, naiz arrotzak*. AA I 621. *Etsaiaren, aide edo auzoaren berri onak aditzean*. AA II 113. *Konzienziaren aldetik, ahaide, adiskide, bertze lagunuen aldetik*. Dh 165. *Orhoit zaitte [...] arima gaixoez [...]*. Bereziki gomendatzen darozkitzut ene ahaideenak, adixkideenak, arimako eta gorphutzeko ongi egileenak eta othoitzen beharra gehien dutenenak. Marll 55s. *Birjina sainduak agertzen du Elisabet sainduarentzat duen amodioa; maite zuen naturalki bere ahaide bezala*. Jaur 354. *Gizonak, duenetik / bere emaztea, / utziko du guraso / anai ta aidea*. It Fab 217. *Esango diote bere aideak, eta aiderik ezpadu, auzo edo adiskideak, ezen, ez dezala aurren ardurarik eduki*. Izt C 240. *Nekhez billdu zituenak, utzten ditu bertzentzat, / Ahaiden, ohoiñen edo bedere lurrarentzat*. Gy 119. *Harismendiko yauna Detcheverry deitzen; / Hartaz ungirik baizik nihon ez aditzen. / Ahideak baditu eskal-herrietan; / Elkhar iduri denek omen hautuetan*. Hb Esk 119. *Eskaldun odola zen beraz Asturian, / Nola Espainiako errege guzian; / Ahaideak bazuzten errege yoanek / [...]*. Ib. 158. *Zure aide Isabelek*. Lard 363. *Nerekin ezkondu zaitte, zeren nere aidea zera*. Ib. 161. *Bereala bere jaioterri eta aideetara begia ezarri zuen*. Ib. 26. *Apheza ez bedi khutsa hiltzen zaizkoen herritarren deithoreetan, / Baizik-ere ez bada bere ahaideenak eta hurbilenekoetan*. Dv Lev 21, 1s. *Ez bedi loia biurtu apaiza bere erritarren eriotzan, / Baizik bakarrik aideen eta aldekoenean*. Ur ib. *Zeren ezta bertze aideik, baizik zu, baitzara lenbizikoa: eta ni, bainaz bigarrena*. Echn Ruth 4, 4. *Ezen ez da ahaiderik, baizik-ere zu lehenbiziko zarena eta ni bigarren naizena*. Dv ib. *Inguru dire ahaide eta axkide nigarretan mainhatuak*. Hb Egia 62. *Arrats irian sakramenduak hartu zituen Iñazio ahaide adixkiden nigar auhenen erdian*. Laph 15. *Jaioterri ta aideak betiko oso utzitzea erabaki zuen*. Aran SIgn 17. *Hill bearrak gera; betiko utzi bear ditugu aideak, adiskideak, ondasunak eta munduan degun guzia*. Arr May 43. *Utzirik aide, adiskide, morroi ta urrezillarrak*. Bv AsL 110. *Besteak zabaldu dira zelaietan, euren famili aide eta adiskideekin, alkarri eskeñiaz jan edanak, Euskal-errian antziñatik oitura dan bezela*. Otag EE 1887a, 243. *Eta etzala aietzaz iñor errukitu erri onetan aide asko bazituzten ere*. Zab Gabon 37s. *Ez zuela etsai handiagorik adiskideak eta ahaideak baino*. Elzb PAd 69. *Ahide eta atze, hemen diren guziei*. Jnn SBi 130. *Behar zarete berexi zuen ahidetarik edo Jesu-Kristoren ganik*. Ib. 130. *Gure ahaide eta laguneri*. Arb Igand 11. *Aberastu al ditu orreik Jaungoikuak / Ala aide aberats eta dirutsuak?* AB AmaE 295. *Seme gazte bat dauko / bere Ama lakoa / Mastai Aita Santuen / besoetakoa: / alan izanezkero / alkarren aideak / Bonaparte zegaitik / ezta adizkidea?* Azc PB 219. *Mihi tzarra da denen / Zikhintzailea / Eta kaltea. / Hauzo eta ahaiden / Makhurtzailea*. Zby RIEV 1909, 107. *Begien aitzinera jin zauzkit ere burraso eta ahaide giristinoak; hil eta bizi, oro*. HU Zez 135. *Bainan gizon hori azken hatsetan bide da; eta hargatik, ez ahide ez adiskide, ez tu nigor bere aldean*. Prop 1904 148 (ap. DRA). *Inguruetako aide, adiskide ta bazkarraldokaz maian jarten diranean*. Ag Kr 44s. *Aitagandik dituzten ondasunak joango dira aitaren aideetara, jatorritik atera ez ditezen*. Etxeg RIEV 1908 117. *Euren guraso, emazte, seme-alaba, emaztegei ta aide enparaubak*. Echa Jos 286. *Mota berekoak doazila elgarrekin, atze eta ahaideak berak bazterrerat utziz*. JE Bur 86. *Amezketar batzuk, Adrianen aideak, izan genituen mai-lagun*. A Ardi 78. *Bizirik dauden eta il diran nere aide, ongille eta adiskideen alde*. ArgiDL 54. *Ameriketan aide batzuek badituzte*. Muj PAm 44. *Bai neure atsegiñerako ta bai neure aide ta beste enparadubak be lasattu dedixan*. Otx 97. *Bazkari naiz aitari bat egiten duzunean, ez deitu gero artara zure adiskide edo anaiak, ez zure aide edo auzo aberatsak*. Ir YKBiz 295. *Naiz aide izan ezkontzen dira / alkar nai dutenarekin, / orretarako gazterik pronto / naiz dotriñarik ez jakin*. Tx B II 66. *Gaztetako asmo eta izakera, aide eta adizkideak*. Aitzol in Ldi UO 8. *Etziramon, ilkizuna, / âide [2 sílabas] jendeai otsegin arte / iñoiz luza bear duna*. Or Eus 414. *Nere aide danez, beartuen bainaz beronen naigabeak deitoratzeko*. Zait Sof 127. *Beltranen azkeneko aideak (Pariete) il-abestiak kantatzen ari zitzaizkiela sartu zan Usoa aitaren zerraldoa zetzan areto zabalean*. Etxde AlosT 93. *Norbaitek emaztea ostu bear zion bildurrez bizi zan beti... Aide-tartekorik etxera etortzen ba-zan... adiskideren bat guregana bazetorren... Gizakume bati arpegi ona jartzen banion... NETx Antz 87. *Corcegan aide-tarteak beste lekuetan baño zabalagoak dirala, kontu jakiña da*. Ib. 139. *Haren ahaideek hauzia dakartsue; / judikatu gabe kondenatu zaitue*. Arti MaldanB 209. *Au Udabe bigarren au etzan Bonaparteren lankidea, beste bat baño*. Eztakit aideak, etxeartekoak, izan ziran ala ez. Alzola Atalak 136. *Ezagunei --ahaide, adiskide edo edozein laguni--erakustekotz*. Mde HaurB 60. *Gu ezgara aide aieki (AN-ulz)*. Iz Ulz. *Batzuek lagun maiteak eta / beste batzuek aideak*. Uzt Sas 119. *Elgarrekilan samurrarazten / hauzo eta ahideak*. Mattin 62. ■ (Fig.). ★ *Erdararekin euskera ez aide, ta ez bernaje da*. Cb EBO 33 (cf. para la construcción, Lar "(No somos) parientes ni tenemos inclusión ni relación alguna, ez aide eta ez bernaje gera"). *Gizonak mekanika dire, maxina bat, haize erroten anaiak, turnabroxen ahaideak*. Hb Egia 137. *Zerk inguratu ditu? Gorputzaren egokitasunak ez, animarenak: animak dira alkarren antzekoak, animak alkarren aide*. Ag G 333. *Amar amabi milla izen bakoitz, mamiraño barrendatu bear ditugu, nondi datozen, noren aide ta alkarkide diren*. Or LEItz 34. *Europako beste izkera geien geienak alkarren artean aide diranez*. A Y 1935, 167. *Metagnomi era horiek guziak eta telepatia alkarren ahaide dira*. Mde Pr 325. *Nahiz hizkuntza horiek oro ahide diren*. Ib. 211. Ejs. de Gy y JE infra in AHAIDE HURBIL.*

— AHAIDE HANDI (A). Pariente próximo. ★ *Aita Robertoren aide andiak*. Mb IArg I 264. v. ej. de msOch en AHAIDE TXIKI.

— AHAIDE HANDIZKIAK. Parientes mayores. v. AHAIDE NAGUSIAK. ★ *Eta bere gurasoak odol garbi goienekoak, aide andizkietakoak deitzen zietenak*. 'De los que llamaban de parientes mayores'. Aran SIgn 1.

— AHAIDE ERATSI. Pariente no de sangre. v. ej. en ZEHAR-AHAIDE.

— AHAIDE KUTSU (L-côte, B, BN-baig ap. A; Hb ap. Lh). Pariente lejano. Cf. A Ardi 32s.: *Aide kutsatuak era bagera-ta (Medelen aitona nere amaren bigarren kusua zan)*. — AIDE-MAILAK. "Grados de parentesco, aidemallak" Lar y Añ.

— AIDE NAGUSIAK. Parientes mayores: posible calco de la expresión romance. Se ha sugerido --FLV 1969, 125s-- que la expresión vasca original pudo haber sido *ugazabak*. ★ *Bere aide nagusi Ybargoyengoen / aurrean*. TAV 3.2.9. *Batzuetan aberatsak, Jaun Agintariak, ta Aidenagusiak daroetz krutzerik nekezkoenak*. Añ LoraS 125. *Egin zan Yarza eta Alzegako etxe aide nagusietako jaun ta jabe*. Izt C 456. *Probinziaren alde jarraitu zeban Aide nagusien kontra*. Ib. 494. *Muñatones-ko zaldun eta aide-nagusiaren aurreko batek*. Etxeg RIEV 1908, 112. *Kareaga ta Arostegiko zaldunak, orube askotako Aide Nagusiak ta ogipekoak*. A EEs 1917, 172. "*Aide-nagusiak*" izentzat zeuken jaunek (gastelaniz "*Parientes mayores*") alkarren arteko gudu-auziya asmatu zuten. Elizdo EEs 1927, 183. *Gipuzkoar guzik, lenargiz alkarren berdin ziran, baña "Aide Nagusiak" beren artean, igoagoak, garaienengoak ziran*. Ib. 184. *Bertako jauntxo edo Aide Nagusi batzuk*. F. Urkia EEs 1928, 19. *Iñork gezurtatzeko bildurrik gabe esan genezake Aide Nagusi izendun euskotar aundizale, urduri ta gudazaleok izango zirala euskeldun asko [...] batzuk besteen aurka jarri zituztenak*. Ib. 19. *Aide-nagusi jauntxoak: / urkatu kristau-lepoak, / kizkaldu sutan baserri ta uri, / ebaki sagar-ondoak*. SMitx Aranz 21. *Aitonseme katolikoei --ordurarte herriaren buruzagi izan zirenak eta hizkuntza herrikoian mintzaten zekitenak, Euskaldunen "Ahaide Nagusiak" bezala-- aginte guztia kendu zien gobernuak*. Mde Pr 254. En DFrec hay 13 ejs. de *ahaide nagusi*.

— AHAIDE TXIKI. Pariente lejano. "*Aide txiki, aide ur (V-m), pariente remoto*" A, descuido, ya que el sentido sólo conviene al primero. v. AHAIDE HURBIL, UR. ★ *Aberatsa aide andi egin, pobrea aide txiki*. msOch 46. v. **izterlengusu**.

— AHAIDE UR, URKO (Lar, Aq). Pariente próximo. "Pariente cercano" Lar y Aq 1418. "*Aide urko, aide urren, parientes próximos o carnales*" A. v. AHAIDE HURBIL. ★ *Booz gure ahaide hurkoa da*. Lg I 247. *Utzi zuen aide ur txit aberats, eta asko zezakean bat*. Lard 160. *Erosi nai badezu, aide urragoa zeralako, zuri dagokizu*. Ib. 162. *Zeren Hebrearren artean aide urrenai anai-arrebak deitzen zitzairen*. Ib. 13. *Rut-en aide urkoago hura ere an igarotzen zan*. Ib. 161. *Bere izeba edo aide urrekoren batekin*. Aran SIgn 5. *Bere aide urkuen bat*. Echna Jos 81. *Il zanarte askok uste zuten Lekeitioko semea zala, noski an bera ta batez ere beraren aiderik urkoenak luzaro bizi izan diralako*. A EEs 1916, 302. *Iru ezkutitz egin ditut nere aide urkoen etxera*. A Ardi 1. *Biltzen dan diru guzia bere aide urkoenak eskuratu dezaten*. A Itzald II 80. *Ezagutzen ez ebanak usteko eban Alarcos kondearen aide urkoa zala*. Or Tormes 75. *Zuk diozunez, nere amakin / lengusu egiten zerade, / kontu orretan zu ta ni ere / txit aide urrak gerade*. Uzt LEG 188.

— AHAIDE HURBIL (H, A) Pariente próximo. "*Ahaide hurbilekoa, urkhooa, hurrenekoa, proche parent*" H. ★ *O ahaide adiskide noizbat hurbillekoak*. EZ Man I 122. *Munduko anitzek leneko ero zenbaiten aide urbillak dirudite*. Mb IArg I 60. *Ordean baduzu bertze ahaide bat ni baino hurbillagoa*. Lg I 248. *Haltoki laudatua / ahaiderik hurbilenaz izan denaz geroztik*. Monho 60. *Hitzketeria eta kuriostasuna, / ahaide hurbillak dire: / haskazi bereko haur dire bedere*. Gy 257. *Boozek deitzen du Juezen aitzinera bertze aide urbil ura*. Echn Ruth 4 tít. *Don Beltramoren ahaide hurbil batek*. Laph 2. *Alaba bat eta bertze ahaide hurbil bat, biak serora*. HU Aup 183. *Ahaide hurbilak dira bizkitartean, elgarren haurrideak [abere gorrien tuberkulosaren mikrobioa eta jendearen baitako tuberkulosaren mikrobioa]*. JE Med 121. *Barnaba apostoluaren aide urbilla zan*. Ir YKBiz IX. *Aialdeko ta lagun, urbillen aideak, / egin tute gosari-bazkari-legeak*. Or Eus 365. *Aitorensemea, san Frantsiskoren ahaide urbila*. Zub 45. *Aurrerakoan Etxahundarrak Harritxabaleta jaun apezaren aide urbilleko izanen gaituk*. Etxde JJ 71. *Kenbrera (Welsh) eta kernerera (Cornish), breizeraren ahaide hurbilak*. Mde Pr 281. *Harritzeko orobat Japoniako eta hemengo landare izen eta bertze frango hitz zoin elgarren ahaide hurbilak diren*. Zerb Azk 42. *Platonen aide urbillen artean agertzen zaigu gizon goren au*. Zait Plat 9.

— AHAIDE URREN (A, s.v. *aide urko*). Pariente próximo. ★ *Gogorkeri andiz erail zituan be aideurren (pariente próximo) ziran Flabio Klemente ta Domilita, anaia bat eta bestea illoba*. J.M. Tolosa EEs 1913, 163. *Naiz nere arrebaren alaba izan, naiz Tzeu etxe-zaindari ber-bera baño aide urrenagoak balira ere, onek eta bere aizpak eriotzik beltzena ez dute aldenduko*. Zait Sof 174.

— EZKON AHAIDE. v. **ezkon-**.

— ZEHAR-AHAIDE. Pariente político. ★ *Bere idazkietan, senide, aide-eratsi (odoleko eztan aidea) ta zearraideak (ezkontz-aide) goratzarrek eta elesarik izendatzen ditu Platonek*. Zait Plat 7.

■ *Etim*. Su final es sin duda el suf. *-(k)ide 'co(n)-'*, de *haurride 'hermano', senide 'hermano', 'pariente'*; cf. también *adiskide, geide, unhide*, etc. (Sch Prim 84; Bähr EJ 2, 175 y ya antes Trombetti 130). Para la primera parte Vinson RLPPhC 41, 92ss. pensó en *anaia/-e 'hermano': ahaide < *anaide < *anai-(k)ide 'cohermano'*. No es

insuperable el reparo fon. que opone Bähr *Eusk* 1935, 36s: *anaia/-e* tenía una nasal fuerte o geminada que se ha conservado en todos los dialectos. Pero la geminación, siendo sobre todo de origen expresivo, podía faltar en los compuestos: cf. *FHV* 306n, donde se recuerda el paralelo preciso de cast. ant. *cormano*. *DCECH* s.v. *hermano*, cita Trache (220, 1193) *Domeca et Domeca las* [leg. los] *cormanas*. En *Crón. Alfonso III*, versión Roteuse, ed. J. Gil, 17, aparece *confrater* 'primo'.

ahaidebatza. "Parentela, [...] *aidebatza*" Lar y Añ. v. **ahaikobatza**.

ahaidego(a) (L, BN), **aidengo** (AN, Ae; Aq 1133). Ref.: A (*ahaidego*, *aidengo*), A *Apend* (*aidengo*). ♦ **I.** Parentela. v. **ahaiko(a)**, **ahaideko**. ★ *Bainan goanen zarela ene herri eta ene ahaidegora*. Dv Gen 24, 4 (Ur nere errira eta aideak gana). *Itzul zaite zure aitzinekoen lurrera, eta zure ahaidegora, eta ni zurekin izanen naiz*. Ib. 31, 3 (Urt hire ahaidétara). *Saulen etxeko ahaidegoko gizon bat*. Dv 2 Reg 16, 5. *Eta hekiek erran zioten: nihor ez da zure ahaidegoan izen hortaz deitzen denik*. Dv Lc 1, 61 (Lç Eztun nehor hire ahaidetan). *Ahaidego guzia, esperantza horrek bildu zuen Zabiareko jauregirat*. Laph 194. *Ez lukela herritik juan behar bere ahaidegoa sorth-etxean ikhusi gabe*. Ib. 159. *Heien ilobak Metsikorat joan eta han kokatuz geroz, Elizaldean ez da gehiago ahaidegoko esku bat bi jaun apezten hobiaren gainean Umiasainduetan bederen loretto baten ezartzeko*. Zerb Azk 80. ♦ **2.** + **aidego** (B ap. A), **aidago** (Lar). Parentesco. "Cognación" Lar. v. **ahaidetasun**. ★ *Egia heiek elgarrekin duten ahaidegoa eta batasuna*. Laph 46. *Bataioko aidagoa*. "Parentesco espiritual". Zab Gabon 78. --*Zure aidegorik Polibek ezpaizun*. --*Zer diozu? Polibek ez al niñun, ba, sortu*. Zait Sof 85. *Gure barne-eragiñak oro ba-dute beren arioko adierazpide bat mintzoan eta leloan, eta aidego ixil batek esnatzen ditu*. Or Aitork 284. *Ohargarri da etsenplu hortan Keltararen eta Latinaren ahaidegoa*. Mde Pr 231. *Ezin ukatuzko askazigoa, ahaidegoa, badute [Lamiñak] beansidhekin*. Ib. 269. *Denbora berean, ttipituz ari zen Frantsesek hastean japonés "fraide" edo "bozu"-ekin zuen "ahaidegoa"*. "La sympathie (mot à mot 'parenté') qui unissait d'abord François aux 'religieux' ou 'bonzes' japonais". Ardoy SFran 220. *Aspaldi ontan, ordea, agirian jarria izan da Donibane Gurutzen olertiak "jainkoarako" poesi-goiairekin dun aidegoa*. Gazt MusIx 159. *Uste makurrok egiairekin nolabaiteko aidegoa dutela*. Zait Plat 69.

ahaidekera. "Aidekera (V-ple), parentesco" A (s.v. *aidego*). A Morf 116 cita *senikera* (V-m) como sin. de *aidekera*.

ahaidekeria (T-L; *aidekeri* BeraLzM). ♦ Incesto. "Aideen arteko aragikeria" Amez Hamlet 195. ★ *Arrebatzako ta nebatzako (koñataen) artean ezkontza, aidekeria zan aldi artan*. Amez Hamlet 186. *Terentik gazte lizun bat agertu ez ba'leza Jupiter'en antzera aidekeri bat egiten [...]*. Or Aitork 30. ■ "Aidekeri-egile, incestuoso" BeraLzM. "Inceste, coupable, ahaidekeria-egile" T-L.

ahaideko. ♦ Parentela. v. **ahaidego(a)**. ★ *Kristok etzuen diru, ahaideko edo goratasun handirik*. Hb Egia 79.

ahaidekunde. "Aidekunde (BN-ciz), parentesco" A *Apend*.

ahaideria (Dv → A). ♦ (Gran) parentela. "*Ahaideeria*, cognatio, parenté (nom collectif)" Dv. ★ *Herriko seme Jean Sabatine jaun apez berriak eman dauku igandean bere lehen meza khantatua... Zer atsegina familia eta ahaideria handi guziarentzat!* Herr 6-7-1961 (ap. DRA).

ahaidetasun (gral. (no S, R); Mic, SP, Urt, Lar, Aq, Lecl, Añ, H), **aitasun** (Lcc). Ref.: A (*ahaidetasun*, *aidetasun*). ♦ **I.** Parentesco. "Parenté, parentado" SP. "Affinitatis" Urt I 400. "Cognación (AN)" Aq 1133. "Parenté" H. v. **ahaidego(a)**. ★ *Esan degun belaun edo gradu aen bietatik batean aidetasuna debanarekin*. OA 79. *Fundatuak zeren diren arrazoiñ ederren gaiñean; hala nola ahaidetasunaren, [...] gaiñean*. He Gudu 110. *O amorezko aidetasun, ta adiskidetasun paregabe laztanena!* Cb Eg III 381. *Gure aragi, ta odol egin zan, ta ala beraren aidetasuna degu gure Senide Nagusia*. Ib. 380. *Esan bear du aidea zala lenengo edo bigarren graduan; baita geienen iritzian irugarren edo laugarren graduan zan aidetasuna, ala odolekoa, nola eratsia, edo koñatatatik datorrena*. Mg CC 118. *Ez aidetasun, ez adiskidetasun, ez lurreko esakizun [...]*. Mg CO 88. *Aidetasun au iristen da laugarren mallaraño, eta emendik eziñ ezkondu ditezke elkarrekin senideak, lengusu, bestengusu eta erengusuak*. *Aidetasun au da odoletik datorrena*. Bada gañera beste aidetasun bat ezkonzatik jaiotzen dana. AA I 560. *Dala aidetasunez, dala bere ontasunagatik*. Lard 374. *Baldin nai baizu artaz yabetu aidetasuneko deretxoz: eros 'azu, ta geldi zaite aikin*. Echn Ruth 4, 4. *Baldin gozatu nahi baduzu ahaidetasuneko zuzenez, eros zazu eta goza*. Dv ib. *Aidetasun andia / daukagu lurrean, / andiagoa baina / Iaunaren aurrean*. Azc PB 99. *Jesu-Kristoren anaiak garenaz geroz [...] errespetat dezagun ahaidetasun saindu hori*. Lap 185.

Bertzei eder bazitzaioten harekilako ahaidetasuna. HU Aurp 100. *Ahaidetasunezko atxikimenduak.* Ib. 173. ■ (Fig.). ★ *Baiña Euskerak, Gaztelaniak bezala, aidetasun orren urkoa [latiñarekin].* Cb EBO 8. *Badukea iduripen batek baino hazta gehiago, edo ahaidetasun egiarekin?* JE Bur 108. *Bagagozi izen horiek [...] ez othe duten heuskarazko izen khidearekin [...] ahaidetasun ber-bera?* Darric RIEV 1913, 226. *Ludiko eleak badaukate aidetasuna beren antzekoakin; ori dakusgu beren saill kidekoetatik, onela.* Ayerb EEs 1916, 261. *Euskeran ere ele beretik sortu dira abar edo adartxo asko, eta itxuraz banakuak izan arren, aidetasun aundia dute beren artian, guziak zuaitz batetik sortu bai dira.* Ib. 261s. *Menturazko ahaidetasun hori [irlandara eta euskararen artekoa] zehazkiago ikert eta nolakoa eta nondikoa den bila baleza norbaitek.* Mde Pr 220. *Ez dutela [Pastoralak] ahaidetasun izpirik doi-doia seinalatu dugun teatroarekin, izena baizik.* Lf in Casve SGrazi 7. *Bere erroetan jarritako ezkontza batek berealdiko mesedea egiten dio gizarteari. Ezkontza orrek sortu oi dituan aidetasun-lokarriak urrutiraiño zabaltzen dira.* Vill Jaink 161. *Bereiziki aipatzen du mandazaia, oso ezaguna omen zuan-ta, eta onekin aidetasunen bat ote zuan ere badiote.* Berron Kijote 176. En DFrec hay 5 ejs. de *ahaidetasun*. ♦2. Parentela. v. **ahaikoa**. *Zeinaganik ahaidetasun guzia zeruetan eta lurrean deitzen baita. 'Omnis paternitas'. Lç Eph 3, 15 (Dv zeinaren ganik deitzen baitire zeru-lurretan aita izena ekhartzen duten guziak, Ol sendi guziek).*

■ Para el léxico vasco de parentesco, v. Bähr, *Los nombres de parentesco en vascuence*, Bermeo 1935; Sch RIEV 1913, 320-324.

ahaidetu (SP, Urt I 400, Lar; Dv → A). ♦ Emparentar. "Ezkontzaz ahaidetua, alié par mariage" SP. "Devenir parent par alliance" Dv. v. 1 **ahaikatu**. ★ *Oberena izango litzakeala derizkio, Erromatarrakin aideturik bertan gelditzea.* Izt C 267. *Eta, aidetu zaitzte gurekin.* Ol Gen 34, 9 (Urt junta zaitzte, Ur egin ditzagun alkarrekin ezkontzak, Dv ezkontzez bat gaitezen). *Oneik anker zitalok eztabe nigaz aidetu gura neure ondasunen jaube eurak egittiarren baño!* Otx 72.

ahaika (Lar), **ataika** (Lar). ♦ "Provocación" Lar → H y Sb-Urq. Aizkibel toma *ataika* de Lar, pero da *ahaika* como L. Cf. A s.v. *ahaiko*: "No he podido comprobar la existencia de *ahaika* 'provocación' y sus derivados, que suponen Iztueta y Aizkibel". ★ *Zer da bikuda edo desafioa? Biyen arteko burrukea; ataiatik bereala izaten bada, deituten jako aserrerea.* Itz Azald 101.

ahaikari (Lar). ♦ Provocador. ★ [El n. prop.] *Marti gisa berperean da Euskararen bere berekia, eta argitaratzen du dala, Gudaria, Disidaria, Auparia edo obeto ahaikaria.* Izt C 20.

1 **ahaikatu**, **ahaikotu** (L? ap. A; Aizk (L)). ♦ Emparentar. "Emparentar, contraer parentesco, ligarse con alguna persona con afinidad espiritual o legal" Aizk. v. **ahaidetu**. ★ *Beraz izaite inkreatua ahaikatu behar zen eta bat egin izaite kreatuarekin.* "Il fallait donc allier et unir l'être créé avec le créé". SP POB 47s.

2 **ahaikatu** (Lar), **ataikatu** (Lar). ♦ Provocar. Aizkibel cita la primera como labortana y la segunda como tomada del DT.

ahaiko(a) (SP, Lar, H), **ahakoa**, **aiko**. ♦1. Parentela. "Ahaikoa, ahaidetasuna" HeH Voc. Cf. FHV 127 para una explicación de la var. arcaica *ahakoa*. v. **ahaidego(a)**. ★ *Bere ahakoa guzia.* "Omnem cognationem suam". Lç Act 7, 14 (TB familia; Lfn Eusk 1956, 27 traduce "famille"). *Ez baitzarete urkoez gehiago orhoitzen / eta ahaikoagatik laguntzera khexatzen.* EZ Man I 122. *Erreinatu bear du betiko Jakobean aikoan.* 'Ha de reinar en la casa de Jacob para siempre' (171). LE-Ir. *Erran zioten: Ordean nehor ezta ahaiko guzian izen hori dakharrenik.* HeH Lc 1, 61 (Dv *ahaidego*). ♦2. + **aiko** (B ap. A; Aq, VocB), **ahakoa** (Lar). Parentesco. "Cognación" Aq 1133. "Rama troncal o parentesco" VocB. ★ *Haragiaren amorio desordenatua, hain da gauza itsua eta itsugarria, non halako amorioa duenak ezpaitu batzutan ahaikoaz ere konturik egiten.* Ax 349 (V 232). *Asko da iakitea, behin behar ezten amorioa iaunduz gero, eztela legerik begiratzen, eta ez den ahaikoarik hurkoenaz ere, konturik egiten.* Ib. 351 (V 233). *Ezkontzazko ahaiko hertsu haren bidez.* SP Phil 404 *Ezkontzako Sakramenduko, eta berze spiritualeko ahaikoan, eta egokitasunean ukitzen zaion presuna batekin egiten den haragizko bekhatua* (L). FPrBN 25. *Aingerueki du aikoa.* 'Tiene parentesco con los ángeles' (137). LE-Ir. *Dugula obligazio edo aikos edo ezauntas edo kristiotasunas.* 'Teniendo nosotros obligación [...] por ser parientes o conocidos o simplemente cristianos' (248). LE-Ir. *Errezu eta orazio guziek dute zerbait aiko meza sanduareki* (87). LE-Ir. *Nahiz hizkuntza horiek oro ahide diren, badirudi zenbaiten elkarrekiko ahaikoa hertsia delo besteinikakoa baino.* Mde Pr 211. *Italiarekin dadukan ahaikoaz gainera.* Ib. 212.

ahaikobatza (Lar (→ Aizk y A)). Sin duda neol. ♦ Parentela. Larramendi traduce parentela, *aideak*, *ahaikoak*,

aidebatza, ahaikobatza, por pensar que *aide* = *ahaiko*, "pariente". Cf. **ahaikotasun**.

ahaikotasun. ◆ Parentesco. v. **ahaidetasun**. ★ *Adoratzten dut zure ezin kanbiatuzko ideetan Iesusen Mariarekiko ahaikotasuna*. "L'alliance éternelle de Iesus avec Marie". SP POB 66.

ahaire (L, BN, S /ahaide/ ap. Lh; SP, H, Gèze). ◆ Canto, canción, aire. "Vox, tonus, concentus" SP, que cita a EZ. v. **aire**. ★ *Ez musika xorienik udan kanpo ferdeak, / Zeña garaitzen eztuen ene ahair dulzeak*. EZ Man I 16. *Pasione sakratua / nahi nuke kantatu; / Ahaira Zuk zerorrek, / Jesus, irakats dazu*. EZ Noel 92. *Ebanjelista saildua, / zuk, othoi, zeureenak, / ene ahotik entzun tzatzu / ahair orenenak*. Ib. 148. *Adizazu, othoi ene / ahair kantarena*. EZ Eliç 357 y Noel 141. *Ahair musikazkoa egizue*. EZ (ap. H, que traduce "faites un accord harmonieux"). *Bekhatüira duatzan ahairak emaitzez edo haier behatzez*. UskLi 249 (ap. DRA). *Ahair zahar huntan bi berset berririk, / Alagrantiareki khantatiü nahi tit*. Etch 684. *Ahaide delezius huntan bi berset gei tit khantatiü*. Ib. 234. *Argitara emaiten düütügü hamabi Noel, ahair ederrenak düütienerik*. UNLilia 2. *Eta orai harzara Üskaldün batek ahair zaharrekin arramulda erazirik*. Ib. 1. *Bilhatiü ahal izan diren Noelak oro bere ahairekin*. Ib. 2. *Ahair berrian*. Xikito 11.

■ *Etim*. De *aha-* (< *aho*) + *aire* 'aire'. No es "extensión" de *aire* que, con el valor de 'aire' no conoce una variante *ahaire*.

ahaka (L, BN, S ap. Lh, que cita a Darric). ◆ Disputando, riñiendo. v. **ahakar**. ★ *Iesus semea, tenpluan doktorekin ahakan aurkitua*. EZ Man II 176 (cf. SP "ahakan aurkitua dotorekin, trouvé disputant").

■ Parece un claro derivado de *aha-* + *-ka*, formación adverbial: *litm.*, 'disputando, riñiendo'.

ahakaldu (Lar), **ahakalatu** (Aizk (L)). ◆ Respirar. "Anhelar, respirar con dificultad, *nekez aakaldu*" Lar. Cf. tbn. Lar: "Anhelante, [...] aakalkorak" y "anhélito, [...] aakala".

ahakar (AN, L, Sal, R /ākar/; SP, Aq 733). Ref.: Bon-Ond 158; A (*ahakar, akar*). ◆ Riña, disputa, reprensión. AxN explica *liskar eta beltzuri* (422) por *akar eta muker*, y *arbuatzen* (315) por *akar egiten*. v. **ahaka, aharra**. ● Tr. Hasta el s. XX sólo se documenta en textos labortanos y navarros. En el s. XX tbn lo emplean autores guipuzcoanos y vizcaínos, parece que por influencia del diccionario de Azkue. ★ *Liskarrak, ahakarrak, mehatxuak, eta eranazuteak ere*. Ax 277 (V 185). *Akar ta izkuntza gaistoetan zaude ixilik*. 'Cuando te reprenden y dicen malas palabras, estate callando' (108). LE-Ir. *Jainkoaren kontra erasi dituzten ahakar guziak*. He Iudae 15 (Lç *hitz gogor, Dv ahapaldi gaixtoak, Ol gordinkeri*). *Ez du akarrik, ez oiurik aterako*. Ol Mt 12, 19 (Ker *ez dau eztabaidarik izango*). *Bere eretxi ta asmuak ezetariko akar edo agirakarik merezi eztaben mallaraño eratsi ta gazatuko ba'litu*. Eguzk GizAuz 83. "[...] Gorrotogarriri ilko al aiz! ta beko yainkoek negar oiek iñoiz itzurtzerik ez al dizkitzue emango!" *Onelako akarrez larderiartzen nau*. Zait Sof 19. *Aitaren akarrari ez entzun egiñaz*. Etxde AlosT 63. *Esker gaiztotzat salatuz Usoak bein baño geiagotan egin zizkion akarrak (errita)*. Ib. 98. *Hamletek, ordea, akarra akar ordain ematen dio*. Amez Hamlet 12. *Zer zentzun eta zentzunondo gero! Akar ori, ori, duk emakumekeri*. SMitx Unam 5. *Doatsu, beraz, egi utsez pozten dana, guziak Beregandik egi duten Aren akarrik gabe*. Or Aitork 273. *Maitasunak [...] akar eta erritak baño indar geiago din bai aurrak eta bai aziak oneratzeko*. Etxde JJ 99. *Ez dakit akar ta asarreok zegaitik agertzen dituzun iñoren aurrean*. Erkiag BatB 180. *Goratzarrearen naiz akarraren deadar latza biziagotuz*. Zait Plat 124.

— AHAKAR-BIDE. Motivo de enfado. ★ *Elkar yasan ta asketsirik, elkarren arteko akarbiderik ba'liz*. Ol Col 3, 13 (Ker *asarrerik*). *Jasan eta barka, elkarren arteko akarbiderik ba'litza*. Or ib. (ap. DRA; en MB 1212s *Elkar eramanez eta elkarri barkatuz, esankizunik baldin ba'duzute*).

— AHAKAR EGIN. "Akar egin, reñir, reprehender (AN)" Aq 733. ★ *Akar egiten zioten jendeak, edo erriertan ematen zioten, erranaz zegoala ixillik*. LE Urt 98 (ms. 34v: *Akár (sic) iten-zióte*. v. Ond FLV 1980, 111). *Amak akar egin zidan*. 'La madre me reprendió' (98). LE-Ir. *Zure senideak uts egin ba'dizu, yoan arengana, ta ua ta biok bakarrik zaudetela, akar egiozu*. Ol Mt 18, 15 (Ker *asarre egiozu*). *Alkarreri akar egiñez*. Otx 49. *Yesusek akar (errixta, mokoka) egingo ote zion beldur zan*. Ir YKBiz 97. *Aurrean ziozenak akar (mokoka) egin zioten, ixilik egoteko*. Ib. 365. *Gorritxok atarian Mikel du bakarra; / ez dio, nai-orduko, egiten akarra (aharra, errieta)*. Or Eus 38. *Aita Kardaberazek akar egin zien bizkaitar apaizeri, itzaldia gipuzkeraz egiten zituztelako*. Or MB X. --*Birao zuri! ez al zera bertantxe ixilduko? --Akarrik ez egin, agure*. *Zure itzok onenak baño akargarriago baitituzu*. Zait Sof 89. *Etzun indarririk amazteari akar egiteko (para reprender)*. Etxde AlosT 32. *Onelaxe bukatu oi zan Beltran biozperaren akar egitea*. Ib. 33s. *Erregiña, bestaldez, antzerkiaren esanaiaz oso kezkatirik, dei egiten dio Hamleti oni akar egiteko*. Amez Hamlet 12. *Akar negion maiz neure buruari: Tira, tira! geiegi duk orrenbestez*. *Ez adilla zorabiatu, motell*. SMitx Unam 4. *Ohaide berriekin ezkontza naasten zunean, ortaz ere etzion egundaiño akarrik egin*. Or Aitork 228.

— AHAKAR GORRI. "(Sal), riña viva" A. ★ *Iakitez arro-arri eginda ta okiturik ageri omen zan* [Pitagora],

